E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

ЎЗБЕК, РУС, ТОЖИК ВА НЕМИС ТИЛЛАРИДАГИ ЗООНИМ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАРНИНГ ЎХШАШ ВА ФАРҚЛИ ХУСУСИЯТЛАРИ

Абдилоев Шавкатжон Охонжонович
Фарғона давлат университети
чет тили факултети ўқитувчиси

Аннотация: Маълумки, ҳар бир халқнинг фразеологик бирликлари халқнинг турмуш тарзи, анъаналари ва миллий менталитети билан чамбарчас боғлиқдир. Айниқса, уй ҳайвонлари билан боғлиқ бўлган ибораларда бунинг яққол ифодасини кўриш мумкин. Ушбу мақолада ўзбек, тожик, рус ва немис тилларида мавжуд бўлган уй ҳайвонлари билан боғлиқ бўлган айрим фразеологик бирликларнинг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари ҳақида сўз юритамиз.

Калит сўзлар: Зооним, мажозий хусусият, лингвистик усул, рамзий белги, коннотатив хусусият, зоокомпонент.

Замонавий тилшунослик учун турли тизим тиллари, жумладан рус, ўзбек, тожик ва немис тилларини қиёсий ўрганиш долзарб масалаларидан бири бўлиб келган. Ушбу таҳлилнинг мақсади зооним фразеологик бирилкларнинг тузилиши ва семантикасидаги тиллараро ўхшашлик ва фарқларини аниқлаш, шунингдек, уй ҳайвонларига хос бўлган зооним фразеолоигк бирликларнинг таркибий тузилишини аниқлашдан иборатдир.

Дунёнинг кўплаб тилларида зоонимлар одамларнинг, тирик мавжудотларнинг, баъзан нарсаларнинг мажозий хусусиятларини ифодалаш учун хизмат қилади.

Ўзбек, рус, тожик ва немис тилларидаги зооним фразеологик бирликларнинг маъно ифодалаш кўлами кенг ва хилма-хилдир.

Ушбу тилларнинг барчасига ҳам турли лингвистик усуллар ва воситаларни қабул қилиш хосдир. Рус тилида *как, словно, подобно* каби боғловчилар ва турли келишиклардан фойдаланилса, ўзбек тилида *каби, -дек/-дай* каби боғловчилар ишлатилади.

Шуни таъкидлаш керакки, уй ҳайвонлари ижтимоий ҳаётда кенг тарқалганлиги сабабли улар билан боғлиқ бўлган лексик зоонимлар халқ орасида кенг тарқалган.

Қуйида шундай зоонимлар қатнашган фразеологик бирликлардан мисоллар келтириш орқали фикримизни ёритмоқчимиз.

Бироқ, таққосланадиган тилларда одам характерининг салбий белгилари бузоқ тимсолида ифодаланади, масалан, қуйидаги қиёсий фразеологик бирликларни зоокомпонент бузоқ билан таққослайлик:

Тож.: *гусолаи ало - оқ қарға—белая ворона—отнинг қашқаси*;

Русча: *смотреть как телёнок на (аҳмоқона, ҳеч нарсани тушмунмай кўринг); одат сигир, ақли бузоқ. Обычай бычи, а ум телячий*.

Тожикча.: *гўсолаҳо гов шаванд, жигарҳо ҳун шаванд*.

Рус.: *пока телята станут коровами, сердца кровью обольются—бузоқлар сигир бўлгунча, юраклар қон тўкади* – рус аналогияси*: детушек воспитать –не курочек перещипать—болаларни тарбиялаш—товуқ юлиш эмас*.

Тож.: г*усолаи риҳин подаро меолонад – бир тиррақи бузоқ бутун подани бузади* (битта ёвузнинг ифлос найрангидан қирқ чорак вайрон бўлади).

Немис тилида, шунингдек, одамни тавсифлашда, унинг хусусиятларида, ҳаракатларида салбий маънога эга бўлган кўплаб иборалар, фраземалар мавжуд:

Das Kalb austreiben (Buzoqni haydab chiqarish) - чексиз ўйин-кулги, аҳмоқ, ғазаб;

Das Kalb beim Schwanze nehmen (Buzoqni dumidan olish)- тўсатдан нимадир қилиш;

Das Kalb ins Auge schlagen (Buzoqning ko'ziga musht tushirish)- хафа қилмоқ, кимнидир хафа қилмоқ;

Das goldene Kalb anbeten (Oltin buzoqqa sajda qilish) - олтин бузоққа сиғиниш;

Mit fremden Kalb pflugen (Notanish odamning buzoqini haydab yuborish) - чужими руками жар загребать – иссиқда бошқа бировнинг қўлидан фойдаланиш;
Das Kalb will kluger sein, als die Kuh - пословица: яйца курицу не учат –мақол: бузоқ сигирдан ақлли бўлишни хоҳлайди;
Wer ein Kalb stiehlt, stiehlt eine Kuh - пословица: кто совершает мелкие кражи, тот способен и на крупные. мақол: ким майда ўғирлик қилса, катта ўғирликларга ҳам қодир. Сўзма-сўз: ким бузоқни ўғирлай олса, сигирни ҳам ўғирлайди.
Хук - das Schwein – свинья

Тожик, рус ва немис тилларининг қиёсий фразеологик бирликларининг асосини ташкил этувчи рамзий белгиларни чўчқа зооними билан таҳлил қилиб, бу ҳайвон деярли барча инсоний иллатлар ва камчиликлар-шафқатсизлик, пасткашлик, очкўзлик, инсофсизлик, мастлик, ҳаддан ташқари семизлик, ёқимсизлик, иснқиртлик, ифлослик, аҳмоқлик, кўрнамаклик учун андоза бўлиши мумкин деган фикрга қўшилишимиз мумкин. Бекорга рус тилида пасткашлик қилиш, фаросатсизлик қилиш маъносини ифодаловчи *поступить как свинья (по-свински)* қиёсий идиома қўлланилмайди. Чўчқа зоонимйнинг ўзи мажозий маънога эга - паст ҳаракат қиладиган, разилона, аблаҳларча иш тутадиган киши.

Биз тадқиқ қилётган тилларнинг фразеологик бирликларида коннотатив хусусиятларнинг нисбатан аниқроқ ифодаланишини серқирра эканлигини кузатиш мумкин. Масалан, тожик, немис ва рус тилларидаги қиёсий фразеологик бирликларда "очкўзлик", "ҳаддан ташқари семизлик", "ёқимсизлик" , “нопоклик”, “кўрнамаклик”, “инсофсизлик”, “мастлик”, “ифлослик” каби коммутатсиялар мавжуд, ушбу ташқи ўхшашлик доирасида, бу хусусиятларнинг ҳар бир тилда ўзига хос баъзи лингвистик фарқлар мавжуд.

Шундай қилиб, ўрганилаётган тилларда берилган фразеологик уянинг асосий таркибий қисмлари бўлган фразеологик бирликларда уларинг коннотатив хусусиятларида нотекислик кузатилади: масалан, олтита рус қиёсий фразеологик бирликларнинг маъносида мавжуд бўлган “муаммо” семаси:

«вываляться как свинья», «ходить как свинья», «грязный как свинья/ поросёнок», «зарыться, что свинья в навоз», «хорош как свинья в дождь», «в ушах как свиньи спали», тожик тилида фақат икта компоратив билан ифодаланади: *хук барин фарбех шудан, хук барин хоб рафтан (ифлос жойларда).*

Таққосланган тилларнинг қиёсий фразеологик бирликларини ушбу таркибий қисм-зооним, "чеклаш", "аҳмоқлик" коннотатив характеристикаси билан бирлаштирилган ҳолда кўриб чиқинг: "олтингугурт, бу чўчқа" - тор фикрли, чекланган, одатда аёл ҳақида, истеҳзоли "Попов чўчқаси каби ақлли"-жуда аҳмоқ, тор фикрли аёл; "чўчқа киндиги каби аҳмоқ"-жуда аҳмоқ: истеҳзо билан "у апельсин ичидаги чўчқа каби тушьунади" - "ҳеч нарса, умуман тушьунмайди".

Нем.: *dasfrisst kein Schwein* – ҳеч нарсага ақли етмайди; *Wo haben wir zusammen Schweine gehutet?* - нима, биз бирга чучқа боққанмизми?, бир қуёшда оёқ кийим қуритганмизми?

Немис тилида *das Schwein зоокомпоненти салбий маъно бериш билан бирга, ижобий маънога ҳам эга: Schwein haben* омади чопмоқ.

Бир қатор рус, тожик, немис таққослашларининг ифодалилигига улар асосидаги қиёсий муносабатларнинг мантиқсизлиги туфайли эришилади. Ушбу ФЕФлар ижобий қисмнинг семантикаси қиёсий қисмнинг маъноси билан мос келмайдиган "имконсизлик формуласи" ни ўз ичига олади (Ройзензон, 1971: 114). "Апелсинларда" каби фразеологизмлар ва қиёсий ФЕФлардаги бошқа фразеологик қиёсий бурилишлар русча "чўчқа каби тушуниш"

иборасини ўз ичига олади таққосланган тилларда бир хил таркибий-семантик модель асосида қурилган.

Умуман олганда, айтиш мумкинки, рус тилидаги “чўчқа” зоокомпонентли қиёсий фразеологик бирликлар ассотсиатив ва тузилиш жиҳатдан немис ва тожик тилларига қараганда анча хилма-хилдир.

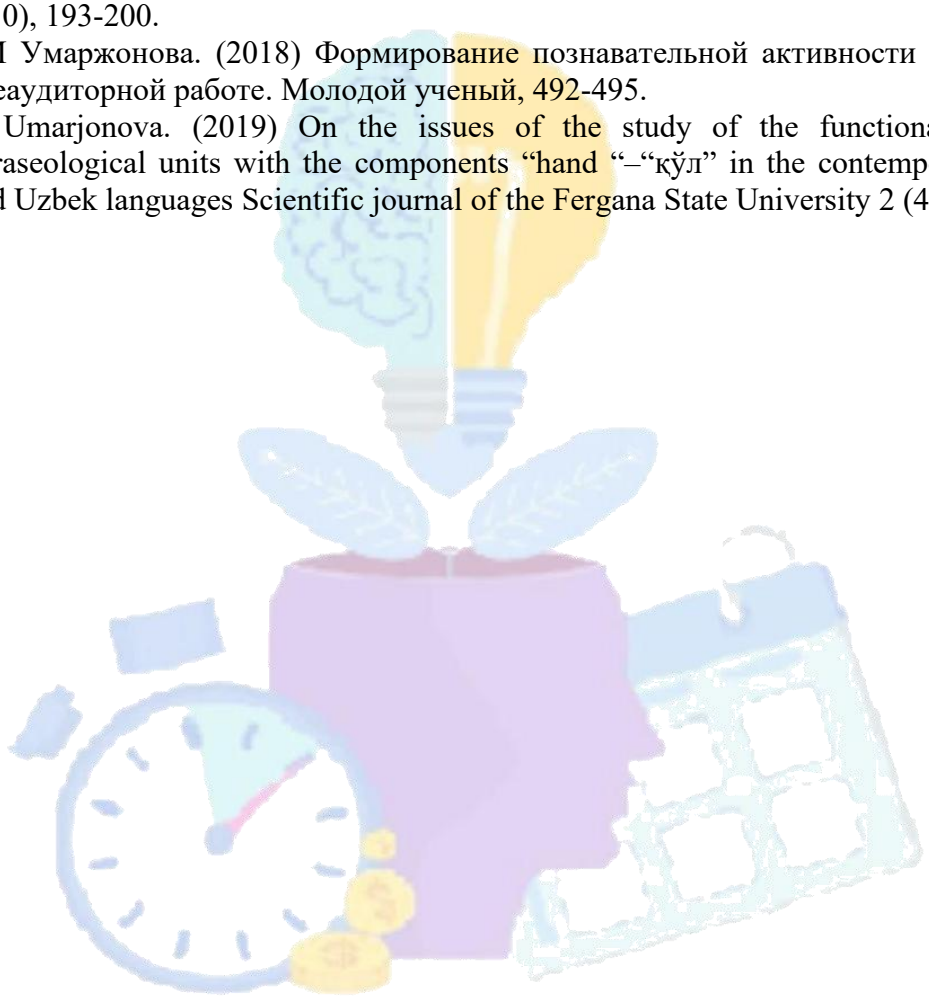
Кўриниб турибдики, иккита, ҳатто бир-бирига яқин бўлган тилларни барқарор таққослашда бир хил зоонимдан фойдаланиш уларнинг ўзига хослигини аниқламайди, чунки бу тилларда сўзлашувчи халқлар маълум бир ҳайвонни турли хил сифатларнинг ташувчиси сифатида кўрсатиши мумкин.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Oxojonovich, A. S., & Usmoilovich, A. Y. (2022). About the Problems of Language Teaching to Little Children. *International Journal of Culture and Modernity*, *14*, 30-34.
2. Abdiloyev, S. O. (2022). Nemis tili darslarida frazeologizmlardan foydalanishning innovatsion usullari. *Архив научных исследований*, *2*(1).
3. Oxojonovich, A. S. (2022). On the General Associative Aspects of Allegoric Symbols. *Spanish Journal of Innovation and Integrity*, *6*, 424-428.
4. Aziz, A., & Shavkat, A. (2022). Aristocrats Sympathetic to Heine. *International Journal of Formal Education*, *1*(10), 40-43.
5. Aziz, A., & Shavkat, A. (2022). Symbol of the Paris of Inspiration. *International Journal of Formal Education*, *1*(11), 17-20.
6. Ibrokhimovich, S. R., & Mamatojievich, M. A. (2021). TECHNIQUES FOR CREATIVE WRITING. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, *2*(12), 493-496.
7. Ibrokhimovich, S. R., & Yusupovich, I. V. (2021). Professional Communication in the Pedagogical Activity of a Teacher. *European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630)*, *11*, 264-268.
8. Yusupovich, I. V., Pirnazarovich, R. R., & Mamatojiyevich, M. A. (2022). Using Social Forms in German Language Lessons its Benefits. *European Multidisciplinary Journal of Modern Science*, *4*, 724-726.
9. Ibroximovich, S. R. (2022). SATIRA JANRINING PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISHI TARIXI. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(11), 245-251.
10. Ibroximovich, S. R., & Yusupovich, I. V. (2022). Satire as a Literary Genre. *International Journal of Formal Education*, *1*(11), 9-16.
11. Adxamjonovich, M. R., & Ibroximovich, S. R. (2022). Lexico-Thematic and Linguoculturological Characteristics of the Concept Teacher. *International Journal of Formal Education*, *1*(10), 106-110.
12. Умаржонова, Г. М., & Абдиллоев, Ш. О. (2022). НЕМИС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА “HAND”-“ҚЎЛ” КОМПОНЕНТЛИ СОМАТИК ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАРНИНГ СТРУКТУР-ГРАММАТИК ТАҲЛИЛИ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(10), 226-231.
13. Oxonjonovich, A. S. (2022). GERMAN PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A ZOONYM COMPONENT. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(11), 239-244.
14. Oxonjonovich, A. S. (2023). Peculiarities of Semantics of Phraseological Units with Zoonyms. *Journal of Pedagogical Inventions and Practices*, *17*, 98-102.
15. Musinovna, S. H., & Tadjibaevn, M. A. (2021). STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS. *Евразийский Союз Ученых*, (1-4 (82)), 22-25.
16. Sotvoldiyeva, H. M. (2019). STRUCTURAL AND SEMANTIC CHARACTERISTICS OF PROVERBS. *Мировая наука*, (9), 53-56.

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

17. Йигиталиева, З. М. (2020). МАТНДА МОДУСНИНГ ИФОДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ. *Международный журнал искусство слова*, *3*(2).
18. Йигиталиева, З. М. (2022). МОДУСНИНГ ПРОСОДИК ВОСИТАЛАР ОРҚАЛИ ИФОДАЛАНИШИ. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, *2*(10), 193-200.
19. ГМ Умаржонова. (2018) Формирование познавательной активности студентов во внеаудиторной работе. Молодой ученый, 492-495.
20. G Umarjonova. (2019) On the issues of the study of the functional content of phraseological units with the components “hand “–“қўл” in the contemporary German and Uzbek languages Scientific journal of the Fergana State University 2 (4), 145-148.

WORDLY
KNOWLEDGE